

11. Кремень, В., Топузов, О., Ляшенко, О., Мальований, Ю., & Засекіна, Т. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
12. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2021). Профільна середня освіта. У В. Кремень (ред.), *Енциклопедія освіти* (2-ге вид., с. 833). Київ: Юрінком Інтер.
13. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2024). Профільна середня освіта як об'єкт дидактичних досліджень. У О. Топузов, О. Малихін (ред.) *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* (с. 3–4). Київ: Видавництво «Людмила».
14. Міністерство освіти і науки України (2023, 2 травня) *Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти* (510). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-23#Text>
15. Міністерство освіти і науки України. (2023, 30 жовтня). *Проект стандарту профільної середньої освіти: громадське обговорення* URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>
16. Topuzov, O., Malykhin, O., Aristova, N., Popov, R., & Zasyekina, T. (2022). Individualized learning in the context of blended mode of the educational process in secondary school: challenges and expectations. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 560–571. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6874>
17. Topuzov, O., Malykhin, O. & Aristova, N. (2021). System of psychological and didactic tasks players in the process face in the paradigm “teachers – schoolchildren – parents” amid the Covid-19 pandemic. *Education: Modern Discourses, 4*, 23–31. DOI: <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-03>

УДК 374. 01

Мосякова І.Ю.,

кандидат педагогічних наук,
директор Комунальної організації Центр творчості
дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва,
наукова співробітниця відділу економіки та
управління загальною середньою освітою
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID: 0000-0002-8932-3759
e-mail: mosyakova@ukr.net

ВЗАЄМОДІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання, відповідно до індивідуальних компетентностей та здібностей, професійних орієнтацій здобувачів освіти; основні проблеми та завдання впровадження профільного навчання в Україні.

Окреслено перспективи подальшого розвитку освіти в Україні, яка полягає у забезпеченні реального переходу до організації профільного навчання в загальній середній освіті; визначені умови співжиття загальної середньої і позашкільної освіти в умовах реалізації концепції профільного навчання в старшій школі.

Обґрунтовано пріоритети системи освіти з урахуванням особливостей диференційованого навчання, створення ефективного механізму залучення та використання державних ресурсів для потреб освіти, щодо формування державної політики, розвитку та організації профільного навчання, оскільки перехід до профільного навчання сприяє реалізації

особистісно-орієнтованого освітнього процесу, розширенню можливостей побудови здобувачем освіти індивідуальної освітньої траєкторії.

Розглянуто зміст сучасної профільної освіти, моделювання загальнопредметної та профільної освіти з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; реалізації змісту освіти на підставі проєктно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини.

Ключові слова: профілізація освіти, профільне навчання, компетентнісний та особистісно орієнтований підхід до навчання, здобувачі освіти.

Abstract. The article examines the current issues of building a career guidance system in the conditions of specialized training, by the individual competencies and abilities, professional orientations of education seekers; and the main problems and tasks of the implementation of specialized training in Ukraine.

The prospects for the further development of education in Ukraine are outlined, which consists in ensuring a real transition to the organization of specialized training in general secondary education; the conditions of coexistence of general secondary and extracurricular education in the conditions of implementation of the concept of specialized training in high school are determined.

The priorities of the education system are substantiated, taking into account the features of differentiated education, the creation of an effective mechanism for attracting and using state resources for educational needs, regarding the formation of state policy, the development and organization of specialized training, since the transition to specialized training contributes to the implementation of a person-oriented educational process, the expansion of the possibilities of construction by the acquirer education of an individual educational trajectory.

The content of modern specialized education, modeling of general subject and specialized education from the standpoint of characterizing the content of education, priorities, values, key features, degree, evaluation criteria of final results was considered; implementation of the content of education based on a project-technological approach that integrates all types of human activity.

Keywords: education profiling, specialized training, competency-based and personally oriented approach to training, education seekers.

Постановка проблеми. Освіта України, незважаючи на складні події розпочатої рф війни в країні, зумовила радикальні зміни в освітній галузі, які сприяли проведенню її докорінної та системної реформи. Під час таких змін надзвичайно важливим є ґрунтовний аналіз та усвідомлення проблем, оскільки необхідно виважено та ефективно вибудувати траєкторію руху вперед. Головними проблемами загальної середньої освіти, яка перебуває на етапі системної модернізації, є її непрактичність, переобтяженість здобувачів освіти на всіх етапах навчання, затеоретизований зміст навчальних програм та підручників, слабка мотивація здобувачів освіти і педагогів у результаті освітньої діяльності або освітнього процесу.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації системи освіти в Україні, починаючи з 2021 року, є Нова українська школа, що реалізується в умовах Державного стандарту базової загальної середньої освіти (2020). Окреслено поняття, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, враховуючи вікові особливості психофізичного розвитку здобувачів освіти та передбачає здобуття ними вмій і навичок, необхідних для успішної самореалізації у професійній, громадській діяльності та житті, адже запровадження повноцінної профілізації середньої освіти постало в контексті проведення освітньої реформи на основі впровадження Концепції Нової української школи.

Реформування загальної середньої освіти, як зазначено у Концепції Нової української школи, потребує кардинальних змін з одночасним збереженням напрацьованого вітчизняного досвіду профільного навчання, ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, адже розвиток і розв'язання цієї проблеми відбувається поступово: від

простих вимог врахування індивідуальних можливостей кожного учня до виділення їх у відповідний дидактичний принцип (Нова українська школа, 2021б), Закон України «Про освіту» (2017), чітке розмежування здобуття профільної середньої освіти на два спрямування, а саме:

академічне - передбачає профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти і поглибленого вивчення окремих предметів із урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

професійне - профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, орієнтоване на ринок праці, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Освітні потреби, нахили та здібності здобувачів освіти, орієнтовані на майбутній професійний вибір зумовлюють вибір випускниками відповідних профілів навчання. Профільна освіта, на превеликий жаль, не стала всеохоплюючим явищем для старшої школи, яка функціонує сьогодні, саме тому організація ефективної старшої профільної школи є одним із викликів українського суспільства.

Успішне вирішення цієї проблеми залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його життя, про що наголошується в Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепції державної системи професійної орієнтації населення (2008) та Концепції профільного навчання (2013). Саме в цих документах розроблена та конкретизована державна стратегія, що передбачає оновлення мережі закладів загальної середньої, позашкільної освіти для забезпечення рівного доступу до якісної освіти, створення розвивальної моделі освітнього процесу, цифровізації соціально-педагогічного середовища та особистісне спрямування всіх шкільних освітньо-виховних засобів. Профільне навчання надає можливість учням обирати та поглиблено вивчати предмети відповідно до індивідуальних компетентностей та здібностей, професійних орієнтацій.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Зміст сучасної профільної освіти характеризують ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це: наскрізна профільна освіта, що означає моделювання загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти (початкової, основної, старшої) з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти - інформаційної ємності та соціальної ефективності; реалізація змісту освіти на підставі проєктно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини - від появи творчого задуму до реалізації готового продукту.

Актуальні проблеми побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання, їх загальні основи досліджували Є. Павлютенков, В. Симоненко, Б. Федоришин, О. Ярошенко. Питання впровадження профільного навчання в українській освіті вивчали українські та зарубіжні науковці, а саме: Л. Березівська, І. Беганська, Н. Бібік, Л. Бондар, Л. Ващенко, Н. Дічек, В. Кизенко, О. Коберник;

проблемі становлення та розвитку профільної школи присвячені праці В. Кузь, О. Локшиної, В. Лугового, В. Майбороди, Ю. Мальованого, Л. Онищук, О. Сухомлинської, С. Трубачової, Н. Шиян та інших; специфіки профільного навчання знайшли відображення у дослідженнях С. Вольянської, Н. Дмитренко, Н. Ковчин, С. Кравцова, А. Самодріна, М. Сметанського та інших.

Упродовж останніх років спостерігаємо посилення інтересу до означеної проблеми, оскільки інноваційний характер сучасної профільної освіти характеризує ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це: наскрізна профільна освіта, що означає моделювання загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти (початкової, основної, старшої) з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів,

цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти - інформаційної ємності та соціальної ефективності.

Як зазначає А. Загородня, профільне навчання - це вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання (Загородня, 2018, с. 60). Дослідниця вважає, що це «вид диференціації навчання у старших класах, який передбачає поглиблене вивчення учнями одного чи декількох предметів, спеціальних курсів, що відповідають вибраному профілю».

Метою статті є обґрунтування пріоритетів упровадження профільного навчання в системі освіти України, яке спрямоване на формування життєвої, наукової, культурної та професійної компетентності здобувачів освіти, що забезпечить їх самовдосконалення та самореалізацію в подальшому житті та визначається як один зі шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із пріоритетних завдань реформування освіти в Україні є організація профільного навчання у закладах загальної середньої, позашкільної освіти, що сприяє поширенню індивідуалізації та диференціації, упровадженню інформаційних технологій, дистанційного навчання та інших педагогічних інновацій, здійсненню неперервної професійної освіти, що є гарантом успішної соціалізації особистості та основою соціально-економічного розвитку суспільства.

Профільне навчання, на думку Н. Бібік, є видом диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації освітнього процесу (Бібік, 2004, с. 66–68).

В. Кушнір у своєму дослідженні засвідчує, що основних завдань у системі профільного навчання в закладі загальної середньої освіти декілька, а саме: дати учням ґрунтовні знання з профільних дисциплін, в тій галузі, де вони мають намір реалізувати себе; виробити у дітей навички самостійної пізнавальної діяльності, підготувати їх до вирішення завдань різного рівня складності; зорієнтувати здобувачів освіти у колі проблем, пов'язаних з тією чи іншою сферою діяльності; формувати в учнів критичне мислення, яке дозволяє не пасивно споживати інформацію, а творчо переробляти її; мати свою позицію та вміти відстоювати її (Кушнір, 2016).

Завданням профілізації є створення таких умов, щоб кожен здобувач освіти знайшов себе, зрозумів, до якої сфери діяльності він схильний і здатніший. Зробивши такий вибір, він має право розраховувати на те, щоб отримати такий рівень підготовки, що забезпечив би йому можливість вступити до закладів професійної (професійно-технічної) або вищої освіти, що відповідає спрямованості їх інтересів.

Загальна середня, позашкільна і профільна освіти взаємодоповнюють одна одну та мають стати рівноправними на різних рівнях – від суспільства в цілому (де необхідність системи позашкільної освіти визнана на законодавчому рівні) до кожного конкретного закладу позашкільної освіти. Профільне навчання – це система спеціалізованої підготовки старшокласників, яка спрямована зробити навчання на останньому шкільному щаблі більш індивідуалізованим, що відповідає їх реальним запитам та орієнтаціям, здатним забезпечити усвідомлений вибір майбутнього напрямку своєї професійної діяльності.

Позашкільна освіта здатна зробити вагомий внесок у забезпечення варіативності старшої профільної школи. Багато навчальних програм з позашкільної освіти можуть стати прямим продовженням модельних програм загальної середньої освіти, істотно поглибивши їх зміст та давши при цьому здобувачам освіти актуальні прикладні навички. На жаль, до сьогодні маємо певне нерозуміння профільного навчання, ототожнюючи його з професійним навчанням.

Профіль навчання - це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів, що визначається урахуванням освітніх потреб замовників освіти, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів закладу освіти; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді. З огляду на освітні потреби здобувачів освіти, їх батьків вони зумовлюються кадровими, матеріально-технічними, інформаційними ресурсами закладу освіти; перспективою здобуття подальшої освіти та майбутніми життєвими планами; одним із яких є співпраця закладів загальної середньої освіти із закладами позашкільної освіти, оскільки перехід до профільного навчання для багатьох закладів освіти є досить непростю справою.

У закладах позашкільної освіти профільна освіта розглядається як *засіб* диференціації та індивідуалізації навчання, що дозволяє завдяки змінам в структурі, змісті і організації освітнього процесу більш повно враховувати інтереси, схильності та здібності здобувачів освіти, створювати умови для навчання вихованців відповідно до їх профільних зацікавленостей, талантів відносно продовження освіти.

Профільна освіта розглядається як *форма*, спрямована на реалізацію особистісно-зорієнтованого освітнього процесу, оскільки в результаті взаємодії загальної середньої і позашкільної освіти істотно розширюються можливості побудови здобувачем освіти індивідуальної освітньої траєкторії. Адміністрація, педагогічні колективи розглядають профільну освіту як *процес*, спрямований на реальне життєве та професійне самовизначення здобувачів освіти, диференційоване за змістом навчання, в якому враховуються їхні освітні запити і професійні плани у реальних умовах, прогнозовані з урахуванням структури ринку праці та зайнятості для молоді.

Підкреслюючи взаємодію загальної середньої та позашкільної освіти звертаємо увагу на спорідненість із напрямками позашкільної освіти, де і формуються відповідні профілі. Та чи інша освітня галузь складається з трьох навчальних складових: базові загальноосвітні предмети, обов'язкові для всіх здобувачів освіти у всіх профілях навчання; профільні загальноосвітні предмети, тобто курси підвищеного рівня, що поглиблюють у старшій школі базові загальноосвітні предмети та визначають спрямованість кожного конкретного профілю навчання; елективні курси, тобто курси за вибором, які входять до складу профілю та обов'язкові для учнів, що їх вибрали. Ці курси необхідні для побудови індивідуальних освітніх маршрутів. Заклад загальної середньої освіти може запропонувати 6-7 таких курсів, а учень має обрати, скажімо, три з них для обов'язкового вивчення.

Умови симбіозу загальної середньої і позашкільної освіти в умовах реалізації концепції профільного навчання в старшій школі передбачає: розроблення та оновлення локального нормативного забезпечення; забезпечення належного науково-методичного та психологічного супроводу; модернізацію матеріально-технічної бази; створення нового покоління навчальних програм з позашкільної освіти, посібників, у тому числі й електронних, належне фінансове забезпечення.

Висновки. Профільне навчання, спрямоване на реалізацію особистісно-орієнтованого освітнього процесу, адже метою всіх педагогічних працівників закладів загальної середньої і позашкільної освіти є мета - підготувати випускників до життя в суспільстві, незважаючи на реалізацію її різними засобами та формами. При цьому важливо наголосити, що різноманітність навчальних програм з позашкільної освіти може становити основу практично будь-якого профілю.

Перспективи подальших досліджень. Перехід до профільного навчання сприяє вирішенню наступних цілей, а саме: забезпечити поглиблене вивчення окремих предметів програми повної загальної освіти; створити умови для істотної диференціації змісту навчання здобувачів освіти з гнучкими можливостями індивідуальних освітніх програм; розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною і професійною освітою.

Для цього пропонуємо проведення організаційно-методичних заходів щодо забезпечення взаємодії загальної середньої і позашкільної освіти в контексті профільності навчання; створення банку даних щодо взаємодії освітніх галузей і напрямів позашкільної освіти, упровадження базових і профільних предметів та курсів за вибором та розробка навчальних програм з позашкільної освіти для розгалуженої побудови індивідуальних освітніх маршрутів тощо.

Список використаної літератури

1. Кабінет Міністрів України. (2020, 30 вересня). Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/lavws/show/898-2020-%D%BF#Text> (Кабінет Міністрів України, 2023).
2. Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: розпорядження № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/lavws/show/988-2016-%DI%80#Text> (Кабінет Міністрів України, 2023).
3. Верховна Рада України. (2017, 5 вересня). Про освіту: Закон України № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Верховна Рада України, 2023).
4. Верховна Рада України. (2020, 16 січня). Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (Верховна Рада України, 2023).
5. Загородня, А. А. (2018). Диференціація змісту навчання у старшій школі як ефективна умова реалізації особистісно-орієнтованої парадигми освіти. У Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць. Серія: Педагогіка, Вип. № 25, 59–65.
6. Бібік, Н. М., & Бурда, М. І. (2004). Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження. У Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, № 11, 66–68.
7. Кушнір, В. М. (2016). Профільне навчання в історії розвитку вітчизняної школи (друга половина XIX–XX ст.). Умань: Видавець «Сочінський».
8. Коберник, О. М. (Ред.). (2016). Педагогіка профільної школи. Умань: Візаві.

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
Київ, Україна.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>

e-mail: chyzhevskiy.bg@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА КОМПЕТЕНТІСНІЙ ПЛАТФОРМІ УПРАВЛІННЯ

Анотація: Окреслено платформу управління розвитком профільної освіти у закладах загальної середньої освіти на компетентнісній основі.

Ключові слова: управління, компетентність, компетенція, спроможність, здатність.